ЗНАЧИМИ ФАКТОРИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

НАСЕЛЕНИЕ, Том 43, Книжка 2, 2025, 192-218
ISSN 0205-0617 (Print), ISSN 2367-9174 (Online)
https://nasselenie-review.org/index.php/nr/index;
E-mail: nasselenie_review@abv.bg
DOI: https://doi.org/10.7546/P.2025.43.02.05

ЗА ДЕМОГРАФСКОТО ОПУСТИНЯВАНЕ И ДРУГИ ИЗМЕРИТЕЛИ НА НАСЕЛЕНОСТТА И РЕГИОНАЛНАТА ДЕПОПУЛАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Румен Янков, Николай Цеков

Българска академия на науките
Институт за изследване на населението и човека
Дертамент Демография

България, София 1113, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6

rumen.h.yankov2@gmail.com; nicktsekov@gmail.com

Резюме: *В студията е направен опит да се обобщят и анализират състоянието и динамиката на процесите на регионална и селищна депопулация в България. Този аспект на изследването дава географска конкретизация на фона на тенденцията на общо намаляване на населението на страната вече почти четири десетилетия. Продължаващата демографска криза, установима, като цяло, чрез показателите на естественото възпроизводство, миграциите и демографските структури се характеризира с редица особености на регионално и селищно ниво. Те отразяват нарастващата териториална неравномерност в социално-икономическото развитие – концентрация на населението в малък брой центрове на растеж при разширяващата се, предимно аграрна и по-бързо обезлюдяваща се периферия. Именно в последната се наблюдава екстремен спад в населеността – своеобразно демографско опустиняване с предвидимо неблагоприятни последици за регионалното и местното развитие. Съпътстващите трансформации в селищната мрежа се изразяват в нарастването на броя на напълно обезлюдените населени места и на такива с минимален брой население, функционалното обезличаване на традиционни селищни центрове и разпада на локалните селищни връзки. Потърсена е приемствеността между интензивните процеси на миграции към градовете през втората половина на XX в. и съвременната териториална конфигурация на гъстотата на населението. Анализирани са темповете на промяна на броя на населението на населените места в съвременния период във връзка с идентификацията на т.нар. ядра на демографско опустиняване и зоните на най-интензивна депопулация в България.*

Ключови думи: обща; регионална и селищна депопулация; гъстота на населението; демографска пустиня; демографско опустиняване.

Статията да се цитира по следния начин:

Янков, Р., Цеков, Н. (2025). За демографското опустиняване и други измерители на населеността и регионалната депопулация в България. *Население*, Том 43, Книжка 2, 2025, 192-218. ISSN 0205-0617 (Print), ISSN 2367-9174 (Online). DOI: https://doi.org/10.7546/P.2025.43.02.05

© Румен Янков, Николай Цеков, 2025

Статията е постъпила на 21.07.2025
Приета за печат на 08.04.2026
Публикувана през юли 2026

Авторите са прочели и одобрили окончателния вариант на ръкописа.

NASSELENIE REVIEW, Volume 43, Number 2, 2025, 192-218
ISSN 0205-0617 (Print), ISSN 2367-9174 (Online)
https://nasselenie-review.org/index.php/nr/index;
E-mail: nasselenie_review@abv.bg
DOI: https://doi.org/10.7546/P.2025.43.02.05

ON DEMOGRAPHIC DESERTIFICATION AND OTHER MEASURES OF POPULATION DENSITY AND REGIONAL DEPOPULATION IN BULGARIA

Rumen Yankov, Nikolay Tsekov

Institute for Population and Human Studies
Department of Demography
Bulgarian Academy of Sciences

Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6, BULGARIA

rumen.h.yankov2@gmail.com; nicktsekov@gmail.com

Abstract: *This study attempts to summarize and analyze the state and dynamics of regional and settlement-level depopulation processes in Bulgaria. This aspect of the research provides geographical specificity against the backdrop of a nearly four-decade-long trend of overall population decline in the country. The ongoing demographic crisis—generally observable through indicators of natural reproduction, migration, and demographic structures—is characterized by several distinctive features at the regional and local levels. These reflect the growing territorial disparities in socio-economic development: a concentration of population in a small number of growth centers versus an expanding, predominantly agrarian, and more rapidly depopulating periphery. It is precisely in these peripheral areas where an extreme drop in population density is observed—a form of demographic desertification with predictably adverse consequences for regional and local development. The accompanying transformations in the settlement network are expressed through an increase in the number of completely depopulated settlements and those with minimal population, the functional erosion of traditional settlement centers, and the disintegration of local settlement linkages. The study seeks to trace continuity between the intensive urban-bound migration processes of the second half of the 20th century and the current territorial configuration of population density. The rates of population change in settlements during the contemporary period are analyzed in connection with identifying the so-called cores of demographic desertification and the zones of most intensive depopulation in Bulgaria.*

Keywords: overall; regional and settlement depopulation; population density; demographic desert; demographic desertification.

This article can be cited as follows:

Yankov, R., Tsekov, N. (2025). On Demographic Desertification and Other Measures of Population Density and Regional Depopulation in Bulgaria. [За демографското опустиняване и други измерители на населеността и регионалната депопулация в България]. Nasselenie Review, Volume 43, Number 2, 192-218. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).
DOI: https://doi.org/10.7546/P.2025.43.02.05

© Rumen Yankov, Nikolay Tsekov, 2025

Submitted – July 2025
Revised – April 2026
Published – July 2026

The authors have read and approved the final manuscript.

Методологичен увод

Явлението „депопулация“ (обезлюдяване) обикновено се представя и анализира през две основни гледни точки – като общо намаляване на броя на населението на страната или като намаляване на населението на части от територията и. В този смисъл, депопулацията е национална, регионална или зонална и селищна, като всяко по-горно ниво отразява проявата на съставните компоненти. Основният фактор за появата и разрастването на районите с бързо намаляващо население в почти всички развити страни през XX и XXI век е еволюцията на демографския преход, която се свързва с появата на все по-малобройни и все по-застарели популации във фазата на постиндустриалното им развитие[1].

Комплексният изследователски подход към процеса на депопулация включва анализ на факторите - естественото възпроизводство, миграциите и структурите на населението, резултативният еквивалент на които е населеността на конкретната територия. Тук тя е представена чрез няколко взаимосвързани измерители, основен сред които е средната гъстота на населението. Показателят е разгледан най-вече във връзка с концепцията за демографското опустиняване и появата на относително ново явление - селищни землища без население. Данните се допълват от статистическия грид при преброяванията на населението и такива за височинното му разпределение. Тези измерители имат статичен характер, доколкото представляват сравнения на дискретни данни за броя на населението – моментни състояния на неговото разпределение. Темповете на нарастване/намаляване на населението на регионално и селищно ниво, от друга страна, отразяват динамичния аспект на населеността. Осреднените данни за определени периоди доказват мястото на административно-териториалните единици и населените места във взаимосвързаните процеси на концентрация на населението и депопулация.[2]

В настоящата статия вниманието е насочено към регионалните („териториални“ в други публикации[3]) аспекти на депопулацията и промените в степента на населеност. В отделните райони, административно-териториални единици и населени места интензивността на процеса за всеки конкретен период се проявява в определени параметри, което позволява да се използват общинските или землищните граници за да се очертаят зони с различна роля в непрекъснатия процес на преразпределение на населението. Специално внимание, но не само в изследванията, заслужават зоните на ускорена депопулация[4] или ядрата на депопулацията[5] – територии, губещи население с темпове, значително по-бързи от средното за страната или района.

---

[1] McDonald, P. (2012). Demographic Change: How, why and consequences: https://www.researchgate.net/publication/321495583_Demographic_Change_How_why_and_consequences - посетена на 08.07.2025 г.

[2] Янков, Р. (2014) Популационна динамика и проблеми в развитието на Северна България.

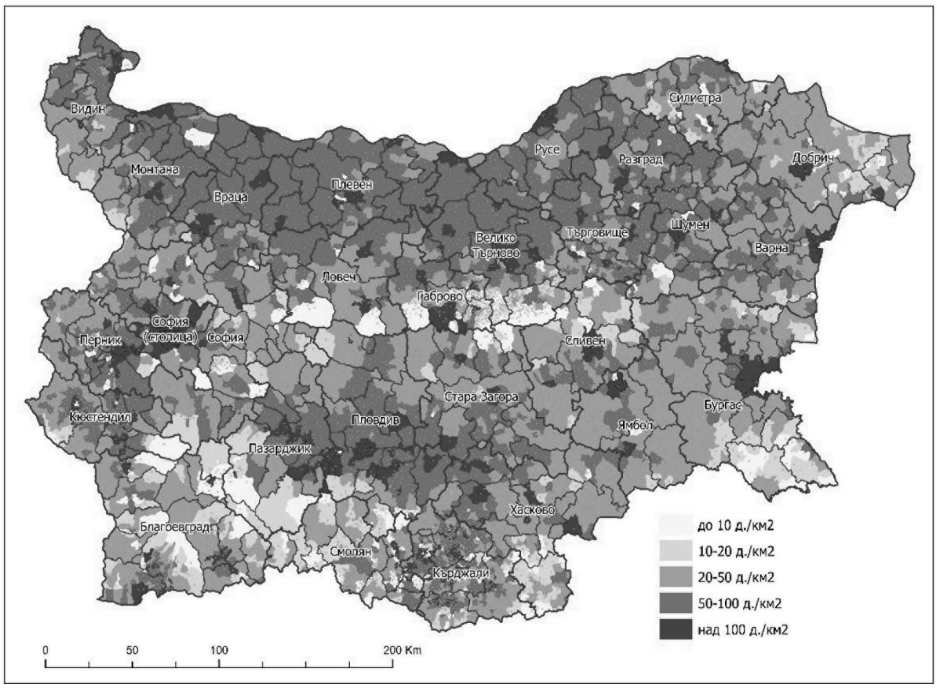
[3] Цеков, Н. (2018). Селската депопулация в България и Европа след 1945 г.

[4] Янков, Р. (2001) Концентрация и депопулацията. Зониране на България по прираст на селищата.

[5] Цеков, Н. Пак там.

Променящата се гъстота на населението – природен, демографски и социално-икономически контекст

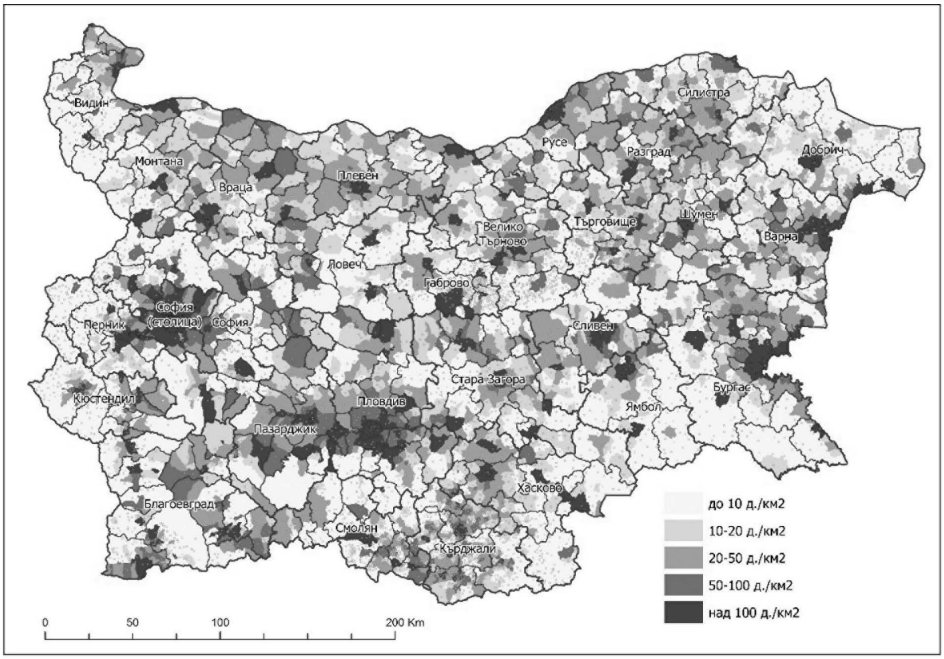
Оценките за степента на населеност на една или друга територия са винаги сравнителни, т.е. относителни. С намаляването на броя на населението на България през последните четири десетилетия намалява и средната гъстота на населението, като най-обща мярка за населеността – от 80 д./км2 при преброяването през 1985 г. до 59 д./км2 през 2021 г. Картата на гъстотата на населението в България се измени кардинално през втората половина на XX в. във връзка с урбанизацията, концентрацията на население в големите градове и изселванията от селските райони. Картата на гъстотата на населението към 1946 г., напр., показва относително равномерно разпределение на населението с голяма населеност в главните земеделски територии, особено в Дунавската равнина (фиг. 1.). Преброяването през 1946 г. предшества социалистическата индустриализация и насилствената колективизация в селското стопанство, които отприщват невиждани по мащаби вътрешни разместванията на населението. Сравнението с гъстотата при последното преброяване през 2021 г. (фиг. 2) е при сходен общ брой на населението (7 млн. д. през 1946 г.), но при дял на селското

Данни: Национален регистър на населените места – ЕКАТТЕ

Фигура 1. Гъстота на населението по землища – 1946 г.

Figure 1. Population Density by Cadastral Areas (Lands) – 1946

Данни: Национален регистър на населените места – ЕКАТТЕ

Фигура 2. Гъстота на населението по землища – 2021 г.

Figure 2. Population Density by Cadastral Areas (Lands) – 2021

население 75% (27% през 2021 г.) и при абсолютен максимум на броя му според прebrояванията – 5,3 млн. д.

Спада на населеността в обширни части от националната територия и още повече, административното и/или фактическото отпадане на все по-голям брой населени места от селищната мрежа поради пълно обезлюдяване може да се оприличи на локално развиваща се демографска имплозия[6]. С този описателен термин се обозначава процесът на свиване и разкъсване на сравнително гъсто населени в миналото аграрни ареали. Той е придружен от струпване на население в основните звена на селищната мрежа – столицата, областните градове и някои общински центрове, съотв., с рязко нарастване на гъстотата в ограничени урбанизирани територии.

Промените в населеността са обективно обусловени, от демографските и икономическите процеси в обществото. Успоредно с факторите, произтичащи от класическия демографския преход, появата на селската депопулация в България през втората половина на XX в. (в редица европейски страни тя е факт още през втората половина на XIX в.) се случва в условията на радикална промяна

[6] Цеков, Н. (2022) Регионални профили на демографската промяна в България в началото на XXI век.

в характера и посоките на икономическото и социалното развитие. Обикновено, тя се свързва с развитието на тежката промишленост и механизацията на структуроопределящи селскостопански производства.[7] След 1990 г. отново има нарастване на интензитета на вътрешните и външните миграции - катализатор на продължаващото бързо обезлюдяване. Относителното изравняване на насрещните потоци село-град и град-село през последните години само по себе си няма да доведе до съществена промяна на тенденцията на раздалечаване в населеността на тези два типа територии поради силно влошените възпроизводствени показатели на селското население. При това делът на младото население е висок в направлението към градовете и нисък в направлението към селата. Данните за населените места по категории показват, че най-големите запазват предимството си в динамиката и имат нарастващ дял от населението на страната. Макар, че влагат своя трудов принос в икономическия растеж, инициран от големите градове, дисперсното разпределение на работната сила в селските райони ги лишава от инвестиционен интерес и обрича на още по-голямо изоставане.

Основание за негативни оценки е не толкова намаляващата населеност, колкото поляризацията в териториалното разпределение на населението, като отражение на дисбалансите в регионалното развитие, с труднообратими последици за стопанската продуктивност на територията и условията на живот в различни части от страната. В стратегическите документи на Европейския съюз се използва терминът „рядко населени територии“ (low population density regions). Те са съставени от административно-териториални единици от по-ниските статистически нива NUTS 2 и 3 и LAU в страните-членки, с гъстота на населението под различни прагове - 12,5 д./км2, 20 д./км2 или дори до 50 д./км2 (Програма ESPON, класификации на Евростат, регламенти на ЕФРР и др.). Възприетите критерии и политиките към кохезия (сближаване) на степента на развитие на регионите в съюза дават някои привилегии на рядко населените територии. Компенсации, напр., са заложени в условията за европейско финансиране на проекти по програмите за развитие на селските, природно необлагодетелстваните и изоставащите райони, които в много голяма степен съвпадат с най-слабо заселените. Индиректно, слабонаселените райони са подпомагани и в рамките на допустимата държавна помощ при прилагане на националните планове за регионално развитие.

Демографски пустини, демографско опустиняване – концептуален преглед и приложимост

Термините „демографска пустиня“, съотв., „демографско опустиняване“ като процес, (demographic deserts, demographic desertification) бяха възродени в понятийно-терминологичния оборот сравнително отскоро чрез трудовете на някои испански автори в областта на стопанската история -

[7] Цеков, Н. (2018). Селската депопулация в България и Европа след 1945 г.

Луис Саес-Перес, Висенте Пиниля и др. от университета в Сарагоса, Испания[8]. Критериите и праговете за разграничаване на т.нар. демографски пустини от останалите населени територии са резултат на емпирични наблюдения на селски ареали, които са достигнали фаза на почти нулева раждаемост и свръхзастаряlост на населението, и на оценки за рефлексията върху депопулацията и функционалното състояние местните общности.[9,10] Концепцията развива възгледът, че за устойчивото регионално развитие е необходим достатъчно висок интензитет на населеност на територията. Следователно, спада на гъстотата на населението като универсален измерител, от една страна, отразява неблагоприятната демографска ситуация, и от друга, допълнително ограничава възможностите за социално и икономическо развитие. Определението за демографско опустиняване може да бъде приложено по отношение на селски райони в различни части на света, но в научната литература се свързва преди всичко с депопулацията в Европа. За България, понятието се използва в публикациите на Н. Цеков[11]. Аналогията и терминологичното метафоризиране с опустиняването като природен процес са достатъчно изразителни за смисъла, който се влага по отношение на пространствените проявления на демографската промяна. Едва през последните години наред с изтъкването на проблемите, възникващите или усложняващите се от демографското опустиняване - социална изолация, изоставянето на плодородни земи, отблъскване на евентуалните инвеститори, занемаряване на инфраструктурата и др., отделни автори обръщат внимание и на т.нар. „девиденти от депопулацията“. Те са свързани с нарастването на биоразнообразието в освободените от човешка дейност територии, самовъзстановяването на горските площи, намаляване и изчезване на негативните ефекти от стопанската дейност върху почвите, климата и водите, както и разтоварване на пътната и останалите техногенни инфраструктури в обезлюдяващите се райони[12].

Като изключим естествените природни предпоставки за съществуването в България на територии със силно разредено население, то появата на т.нар. демографски пустини се свързва изключително с резултатите от масовите изселвания от селските райони и представлява тяхна отличителна черта. Регионалната депопулация може да се проследи, както чрез показателите за ежегоден или периоден спад на броя на населението, така и посредством разширението на „демографските пустини“ – ареали, в които гъстотата на населението е спаднала под ниво, което се приема за критично ниско, най-често, под 10 д./км2.

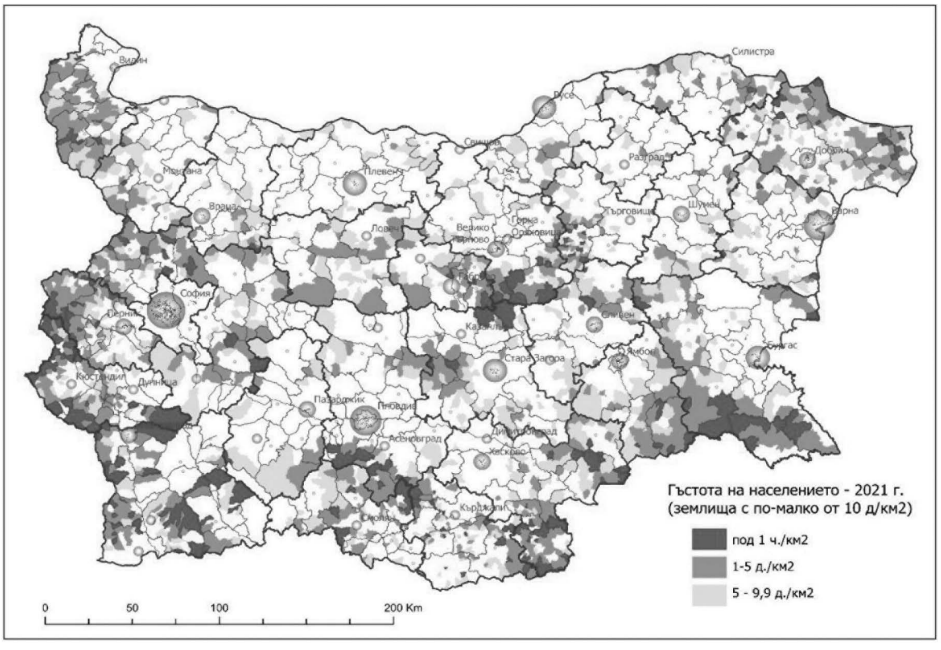
[8] Терминът „френска пустиня“ (désert français) е използван от френския географ Жан-Франсоа Гравие още през 1947 г. като социално-икономическа характеристика на изоставащите френски провинции.

[9] Collantes, F., Pinilla, V.. 2011. Peaceful Surrender: The Depopulation of Rural Spain in the Twentieth Century. Cambridge Scholars Publishing.

[10] Sáez, L., M. Ayuda, V. Pinilla. 2011. Public Intervention Against Depopulation As A Local Policy: Justifications From Spain. Documentos de trabajo 2011-6. Published by Universidad De Zaragoza.

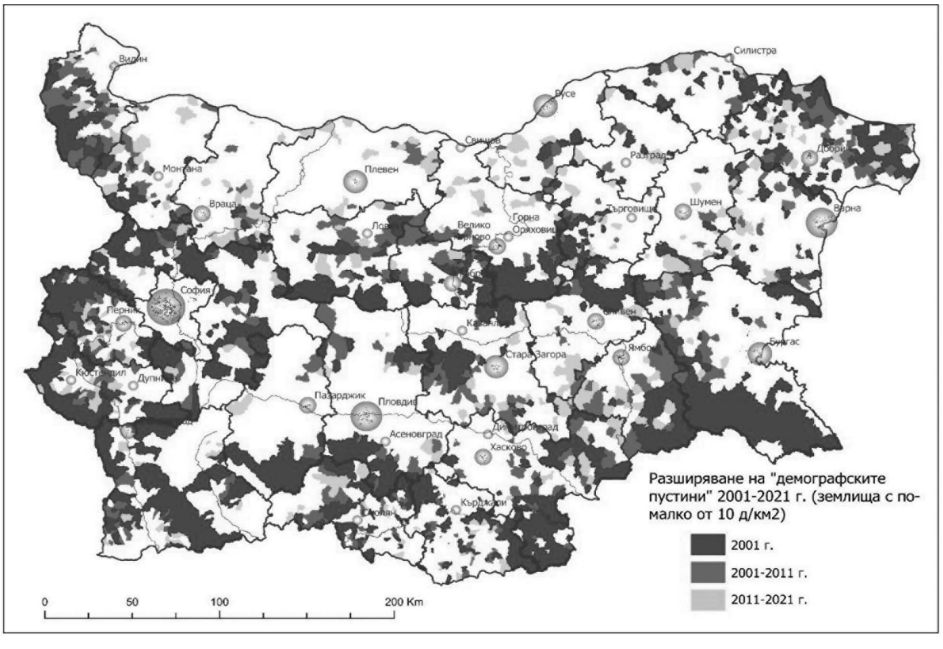
[11] Цеков, Н. (2018). Селската депопулация в България и Европа след 1945 г.

[12] Saez-Pérez et al. (2022).

Фигура 3. „Демографски пустини“ в България – 2021 г.

Figure 3. “Demographic Deserts” in Bulgaria – 2021

Фигура 4. Разширяване на териториите-демографски пустини (2001-2021 г.)

Figure 4. Expansion of Demographic Desert Areas (2001–2021)

Разгледано в историкодемографски и историкогеографски план, явлението не е съвсем ново, но разширяващи се ареали от силно обезлюдени селищни землища вече има във всички области в страната, без столичната. В крайна сметка, демографското опустиняване обхваща главно селски територии. Продължителното задържане на силно стесненото естествено възпроизводство на населението в селските райони и отрицателно миграционно салдо доведе до дълбоки деформации в хода на демографските процеси. Те са обусловени от трайно установилите се възрастови съотношения на свръхзастаряване. Този тренд в засегнатите общности води до рязко съкращаване на дела на родителите и децата и особено на броя на жените във фертилна възраст и силно стесняване на сегментите на трудоспособното население. Споменатите деформации предопределят относително дългосрочни тенденции в демографското развитие, вкл., параметрите на естественото възпроизводство на населението по региони и неговия трудов и миграционен потенциал. С известно забавяне във времето се настъпва влошаване и на ключови регионални социално-демографски структури – образователна, на заетостта и др.[13]

Демографското и социално-икономическото състояние на селските райони рефлектира пряко върху намаляващия брой на населението в почти всички общини и населени места. Отбелязаното нарастването на площта на „демографските пустини“, в т.ч. на групата от напълно обезлюдените землища показва, че все повече населени места са застрашени от отпадане от селищната мрежа. В хода на депопулацията протича и разпад на традиционните връзки, дори между съседни селища, които в историческото минало са споявали локалните групи села в социална, икономическа и териториално-устройствена общност.

По-интензивният характер на обезлюдяванто в периферията на административните области доказва връзката на процеса с дистанциите до големите и средните градски центрове или индустриални съсредоточия.[14] От съществено значение са фактори на регионално и местно ниво - състоянието на пътните връзки и изохроните на ежедневните пътувания, качеството на комунално-битовите услуги и мрежи, и др. В съвкупност те влияят върху нагласите и потенциала за изселвания и техния интензитет. Праговите значения в това отношение отдавна са преминати, лишавайки селските райони от възможност за заместващо възпроизводство. Отрицателните стойности на естествения прираст в съвкупност с отсъствието на заместваща миграция на лица в работоспособна възраст ще имат дългосрочни последици за разрастване на дисбалансите на регионалните трудови пазари. Състоянието на компонентите на прираста в едно с деформациите в полово-възрастовата структура, а и в социално-демографските структури на селското население в България обосновават прогнозата за разрастване на територииите на депопулация, вкл., разширяването на „демографските

[13] Бърдаров, Г., Н. Илиева (2018). Хоризонт 2030. Демографски тенденции в България.

[14] Янков, Р. (2016). Главни черти на преразпределението на населението на България в контекста на отношенията център-периферия.

пустини“ предимно в аграрната периферия на страната. Задържането на отрицателно миграционно салдо в комбинация с вече половинвековния отрицателен естествен прираст на селското население в България означава ескалираща депопулация, отдавна надхвърлила мащабите на локални или регионални селищни общности. В обичайните си проявления тя съдържа дестабилизиращ демографската ситуация порочен кръг. Изселванията от селата увличат предимно хора в млада и средна възраст, чиято репродукция е в основата на нормалното естествено възпроизводство като компенсиращ изселванията фактор. Примерите от последните десетилетия показват, че депопулацията става факт при достигане на критични равнища на изселвания, които не могат да бъдат демографски компенсирани, вкл., в тези части от територията на страната, които доскоро запазваха положителен естествен прираст.

Следователно, демографското опустиняване е дългосрочен процес, започващ като поява, разрастване и сливане на ядра на обезлюдяването от отделни населени места. Те прераства в географски клъстери на разредена населеност. Основният критерий за географско локализиране и разграничаване на демографските пустини е показателят за гъстотата на населението. Необходимо е да се направи разграничение между сходните по същността и протичането си процеси на регионална депопулация и на демографско опустиняване на територията като крайни резултати от негативната динамика в броя на цялото население на страната и на спецификите, придружаващи процеса на локално обезлюдяване на селищата и административно-териториалните единици от различен ранг. Докато общата и регионалната депопулация са следствие от наблюдавания от дълго време регресивен режим на демографско възпроизводство за страната като цяло и по региони, то демографското опустиняване представлява процес на нарастване на площта на населените места, т.е. селищните землища, в които гъстотата на населението е спаднала под определена стойност. В този смисъл демографското опустиняване зависи само отчасти от общата депопулация на страната. Другият основен фактор за нарастването на демографските пустини са изселванията от по-малки към по-големи населени места и концентрацията на населението в икономическите центрове, предлагащи повече и по-високоплатени работни места, градска благоустроеност и жилищни условия, и разнообразна социална среда. Урбанизацията в нашата страна дава достатъчно примери за нарастването на столицата и най-големите градове за сметка, както на тяхното близко, така и на по-далечното обкръжение. Ефектите на засилваща се неравномерност в географското разпределение на населението се наблюдават и към по-ниските териториални нива, между областните и общински центрове, от една страна, и съставните селища, от друга, дори на ниво кметства, в случаите, когато локалните центрове са запазили в определена степен демографски и обслужващ потенциал.

Обезлюдяването и нарастването на площите на демографски опустинените територии, макар и общо да отразяват негативната динамика в броя на населението, се характеризират с различни скорости. Статистическото сравнение показва, че през периода 2001-2021 г. населението на България намалява с 0,8%

средногодишно, докато площта на землищата, оценени като демографски опустинени, нараства средногодишно с над 2%. Към датата на последното преброяване селищните землища с гъстота на населението до 10 д./км^2, обхващат почти 40% от територията на страната, докато през 2001 г. този дял е съставлявал 25%. При сегашния темп на разширяване на демографските пустини, крайно обезлюдените територии в България в края на следващото десетилетие ще надхвърлят 50% от територията, поставяйки трудно разрешими проблеми пред стопанисването на милиони декари плодородни ниви, пасища, гори, водоизточници и находища на минерални суровини – съществена част от националното ни богатство.

В наши дни в 217 от 265-те общини в България вече са налице „демографски пустини“ – отделни землища или клъстери от такива с по-малка от праговата гъстота на населението, т.е. такива отсъстват едва в една пета от общините. Само в 23-те понастоящем изцяло обхванати от демографското опустиняване български общини се намират над 8 млн. дка земеделски земи и горски масиви. В осем от областите на страната землищата с гъстота на населението под 10 д./км2 заемат от 50% до 65% от територията. Сред тях, особено бързо разрастване има във Видин, Ямбол и Кюстендил, но подобна е динамиката и в останалите области. В Плевен, Враца и Русе, напр., скоростта на разрастване на най-рядко населените територии е още по-голяма, но засега дела от общата площ на областта е по-нисък.

Наблюдението върху развитието на процеса в пространствен аспект води до извод за нарастване на относителния дял на населението обитаващо рядконаселени (демографски опустинени) територии, който достига през 2021 г. до 8-10% от населението на областите Видин, Ямбол, Ловеч и Добрич. Същевременно, абсолютният му брой повсеместно спада и то най-бързо в областите от Северозападна България. Темпа на намаляване на населението в областите Видин, Враца и Монтана през последните три десетилетия е поне два пъти по-ускорен от средното за страната.

Таблица 1. Разширяване на „демографските пустини“ в България (2001–2021 г.)

Table 1. Expansion of the “Demographic Deserts” in Bulgaria (2001–2021)

Брой на землища с по-малко от 10 д./км2		**Дял от населението (в %)**		**Дял от територията (в %)**	
2001 г.	2021 г.	2001 г.	2021 г.	2001 г.	2021 г.
1185	1841	1,7	2,9	25,1	39,3

Източник: Собствени изчисления на авторите по данни на НСИ

Без да се поставя под съмнение въздействието на факторите за депопулацията върху рязко спадащата населеност на обширни територии и произтичащите от това последици, следва да се посочи, че терминологията и критериите за демографското опустиняване по отношение на регионалната депопулация в България не може да се приложат механично, и въобще, нуждата от въвеждането им предизвиква основателно съмнение. Една от причините е несъвмести-

Таблица 2. Землища с по-малко от 10 д./км2 по области (без София-столица)[15]

Table 2. Cadastral Areas with Population Density Below 10 Inhabitants/km2 by Province (excluding Sofia Capital Municipality)

Област	Дял от територията (%)		Дял от населението (%)		Дял от броя на всички землища (%) - 2021 г.
	2001 г.	2021 г.	2001 г.	2021 г.	
Благоевград	40,7	45,2	2,4	2,6	2,2
Бургас	40,6	50,3	3,1	3,3	4,0
Варна	13,9	27,7	0,8	1,5	7,0
Велико Търново	21,9	34,0	1,4	3,2	5,1
Видин	29,5	62,2	4,3	10,0	4,4
Враца	4,8	23,0	0,4	3,8	6,2
Габрово	35,5	56,2	1,4	4,4	5,2
Добрич	34,4	57,8	4,5	7,9	5,5
Кърджали	29,3	37,6	2,7	3,3	2,6
Кюстендил	30,9	63,2	2,8	4,4	3,4
Ловеч	26,4	46,2	4,1	8,2	3,6
Монтана	11,8	32,4	1,6	5,6	4,4
Пазарджик	22,1	29,3	2,2	3,1	3,3
Перник	46,0	64,8	3,7	5,1	5,0
Плевен	0,3	11,3	0,1	1,7	5,4
Пловдив	18,8	29,6	0,7	1,2	5,8
Разград	7,1	15,1	1,0	3,4	5,0
Русе	6,4	20,7	0,4	1,8	6,1
Силистра	18,7	30,0	2,3	3,8	4,9
Сливен	19,0	30,9	1,7	3,3	4,9
Смолян	28,5	48,5	3,3	7,2	2,4
София	41,6	51,7	5,8	6,0	4,3
Стара Загора	18,7	35,8	1,2	3,0	5,6
Търговище	15,3	28,9	1,9	4,1	5,8
Хасково	37,8	47,8	3,5	5,1	4,1
Шумен	6,8	19,4	0,6	2,5	5,2
Ямбол	29,4	62,7	3,7	9,7	4,7

Източник: Собствени изчисления на авторите по данни на НСИ

[15] По данни на текущата статистика и Националния регистър на населените места на НСИ (НРНМ) към 2024 г. площта на землищата с по-малко от 10 д./км2 вече е 44,9 хил. км2 или 40,5% от територията на страната. Демографски опустинените землища са 1872. Те са обитавани от 191 хил. души – 3,0% от населението на страната при средна гъстота от 4,2 д./км2.

мостта с методологичния апарат на досегашните изследвания на депопулацията в България[16]. В известна степен тя разширява описателния модел, но без да допринася за доизясняване на механизма и за прогнозирането на процеса. Не са маловажни и въпросите за аргументацията на предлаганите условни прагове на „благоприятна“ населеност и необходимостта да бъдат изведени такива, адекватни за състоянието и тенденциите в населеността на нашата страна.

Височинното разпределение и грид-а на населението като измерители на населеността

Въпросите на населеността на националното пространство, регионалното демографско развитие и видоизменящите се селищни форми са взаимосвързани. Пространственото (географското) разпределение на населението на България, вкл., в аспекта на депопулацията – селищна (локална) и регионална, се разглеждат в научната литература от специалисти в различни области. Разбираемо е, че изследователските подходи на демографи, географи, икономисти, урбанисти и др. към пространствените черти на обитаването са с разнороден характер. Географският подход е особено полезен при разработването на пространствен модел на развитието на селищната мрежа на национално и регионално ниво. Концептуално, той се основава на разбирането за селищната мрежа като пространствена система, компонентите на която - населени места от различен тип, форма и функции, се развиват с различни, но закономерни темпове в отделните етапи на процеса на урбанизация.

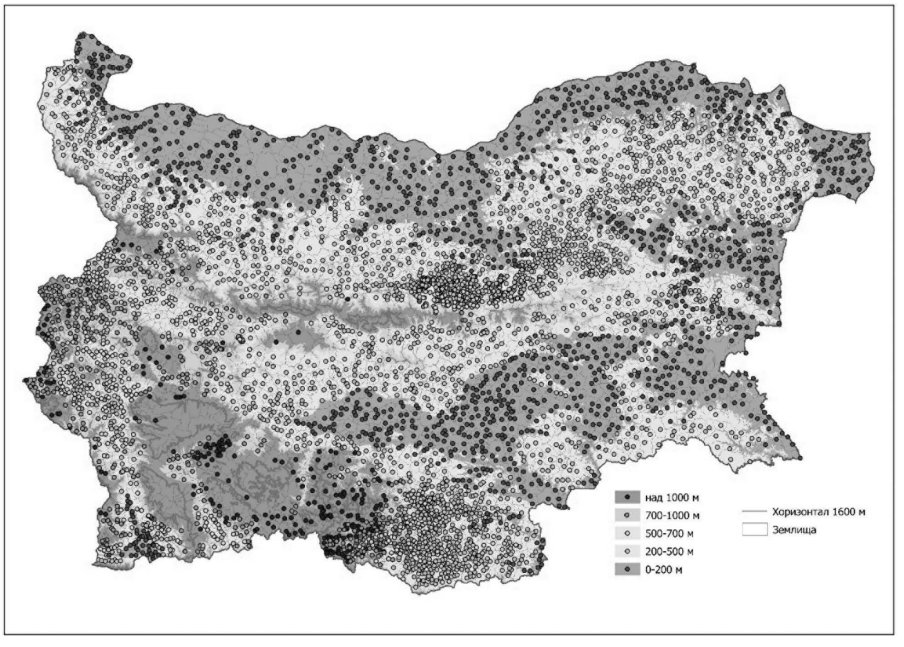
На съвременния етап, въвеждането и анализите на данните за населеността и темповете на преразпределение на населението, клъстеризацията на териториалните единици и дефинирането на зони с различни характеристики са подпомогнати от приложението на геоинформационните технологии.[17] Анализите и обобщенията в това отношение са необходими при разработването на стратегически документи, в т.ч. на нова концепция за пространствено развитие на страната, както и за планиране на регионалното и местното развитие. В началния етап на настоящата работа беше необходимо допълването на статистическата база с резултати от последните три преброявания, валидация на данните за всички населени места в страната (в повече от 4600 землища), и съответно, интегрирането им в ГИС-среда. Първоначалната цел на пространственият анализ е разграничаване на главните териториално-структурни компоненти – съвкупности от населени места с определени динамични характеристики на броя на населението. Основната хипотеза е, че в сянката на абсолютното намалява-

[16] Вкл., основополагащите в разработваната тематика работи на Гешев, Г. (1990). Депопулацията на селските райони в България, Младенов, Ч. (2006). Демографски проблеми на селските територии в България, и др.

[17] Виж, напр., скорошната работа на Микова, Р. (2024). Класификация на селските райони според демографската ситуация.

нето на броя на населението на почти всички населени места, вкл., на големи градове в страната, протичат два успоредни процеса – продължаваща концентрация на населението в ограничени територии и вътрешно преструктуриране в тях, което потвърждава качествени изменения, разграничаващи процеса от класическата урбанизационна концентрация.

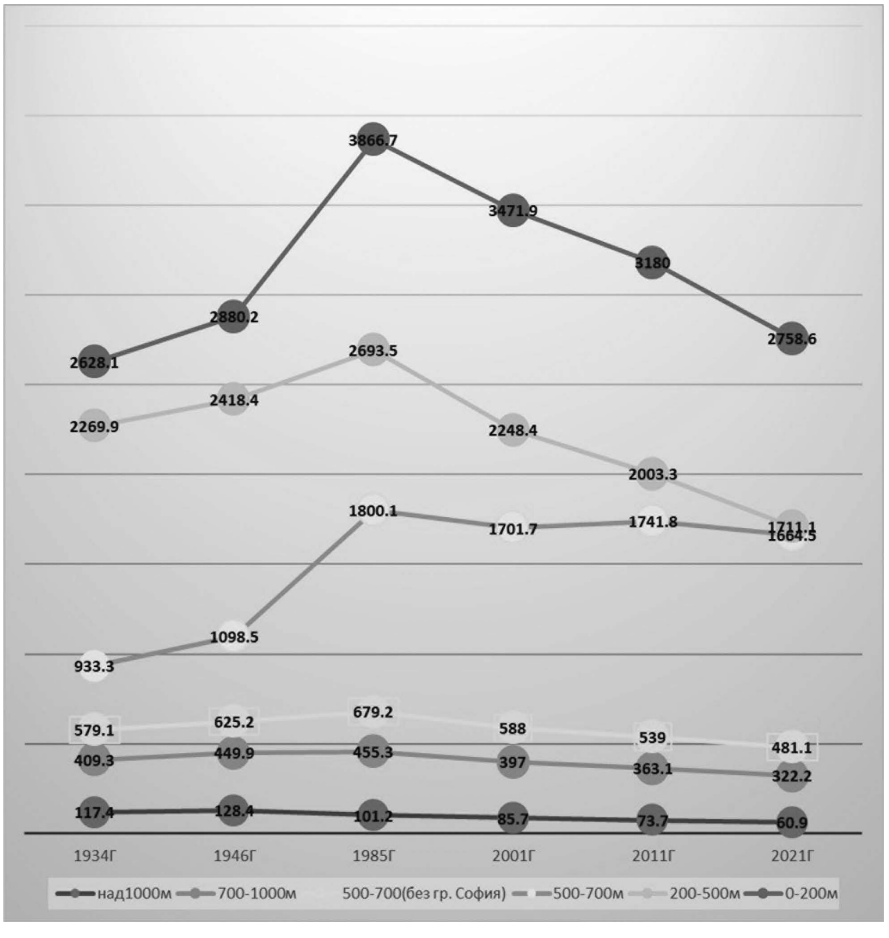
Приложимостта на параметрите за демографското опустиняване, напр., 10 д./км2, 12,5 д./км2 или друга стойност, в много голяма степен зависи от специфичните природни условия влияещи на разпределението на населените места и тяхната големина. Могат да се направят някои обобщения за отражението на процеса на депопулация в отделните височинни пояси като се съпостави информацията от ЕКАТТЕ за надморската височина на населените места с тази за промяната на броя на населението им по години на преброявания. Най-високото постоянно обитаване в условията на България е развито във височинния пояс 1000-1600 м, определян в природогеографско отношение като среднопланински. Той обхваща 10% от територията на страната. Планинското заселване на тези височини у нас се отличава с малка гъстота на населението и на селищната мрежа. На височина над 1000 м са 173 землища с 238 населени места (ЕКАТТЕ, 2025 г.). Данните в ГИС които използваме за действителния обхват на височинните пояси и разположението на селищата, показват някои разлики в броя на населените места, респ., по отношение на общия брой на населението в поясите, които не се дължат на административни промени в

Фигура 5. Разпределение на мрежата от населени места по височинни пояси

Figure 5. Distribution of the Settlement Network by Elevation Zones

селищната мрежа, а на методическите различия в определянето на височината на населените места. Според пространственото презастъпване на населените места (point) и земите над 1000 м (polygon), напр., следва към тях да се прибавят десетки населени места, непопадащи в землища с осреднена височина над 1000 м и същевременно, да се изключат други, селищната територия на които е под 1000 м, независимо от това, че землищата в които се намират са определени с височина „над 1000 м“ (код 8 в ЕКАТТЕ). С това броят им нараства до 243. За сравнимост, данните за населените места са приравнени към съвременния състав на селищната мрежа на страната. При това се получават следните гъстоти на селищната мрежа: пояс 0-200 м – 4,1 населени места (нас.м.)/100 км2, 200-500 м – 5,5/100 км2, 500-700 м – 7,7/100 км2, 700-1000 м – 4,7/100 км2 и в пояса 1000-1600 м – 2,2 нас.м./100 км2. Вижда се влиянието, което оказва съставът от малки населени места от пръснат тип, особено във височинния пояс 500-700 м.

Фигура 6. Промяна на броя на населението по височинни пояси 1934-2021 г.

Figure 6. Population Change by Elevation Zones, 1934–2021

Най-високи са стойностите на индекса (Табл. 3.) за пояса 500-700 м, което е свързано с разположението на столицата. За периода след 1946 г. най-високият обитаван пояс, този над 1000 м (1000-1600 м), има най-бърз спад на броя на населението. Втори с най-ниски стойности след 1985 г. е височинният пояс 200-500 м. Той обхваща повече от 2100 населени места или 40% от всички сега съществуващи в страната. Повечето от тях са в Северна България – най-вече в Предбалкана и Лудогорието, но значителен е броят и в Източните Родопи. Освен преразпределението чрез вътрешните миграции, силно влияние върху тази сумарна стойност в този височинен пояс има масовото изселване на българските турци в края на 80-те и началото на 90-те години.

Таблица 3. Промяна на броя на населението спрямо предишно преброяване (индекс)

Table 3. Population Change Compared with the Previous Census (Index)

Височинен пояс	1946/34 г.	1985/46 г.	2001/85 г.	2011/01 г.	2021/11 г.
0-200м	1,09	1,34	0,90	0,92	0,87
200-500м	1,07	1,11	0,83	0,89	0,85
500-700м	1,18	1,64	0,95	1,02	0,96
500-700 (без гр. София)	1,08	1,09	0,87	0,92	0,89
700-1000м	1,10	1,01	0,87	0,91	0,89
над 1000м	1,09	0,79	0,85	0,86	0,83

Източник: Собствени изчисления на авторите

Още през 1937 г. английският географ С. Бивър отбелязва, че ненаселените територии в България („отрицателни повърхнини“) са изцяло в планините[18]. Пълната липса на население в отделни части от една страна и то за дълъг период в нейното историческо развитие се обуславя само от крайно неблагоприятните условия за заселване и земеделска дейност във високопланински зони или природни пустини[19].

Сравненията на данните от НРНМ за периода 2001-2025 г. показват, че демографски опустинените селищни землища все повече „снижават“ своята надморска височина и процесът вече е типичен и за землища в най-ниските пояси. Този факт е показателен, че разрастването им в България включва и вертикален компонент. Необходимо е да се отбележи, че постоянните селища на височина над 1500 м в България са съвсем малобройни. В Стара планина и Средна гора селищата над 1000 м са само няколко, за разлика от по-широкото им присъствие в селищната мрежа на Родопите, Осогово и Краището. Според съвременните данни, гъстота на населението в земите 1000-1600 м е 5,5 д./км2, или десет пъти по-ниска от средната за страната, т.е. по основното им определение – демо-

[18] Бивър, С., Разпределение на населението в България. Известия на БГД, кн. IV – 1936, София, 1937.

[19] Sáez et al., 2011.

графски пустини. Ако броя на населението се отнесе към сумарната площ само на най-високите землища (5200 км2), то гъстотата е около два пъти по-голяма. Отбелязаните несъвпадения с данните от ЕКАТТЕ за незначителни и не променят съществено аргументацията и общите оценки за намаляващата степен на заселеност.

Таблица 4. Гъстота на населението по височинни пояси (д./км2)

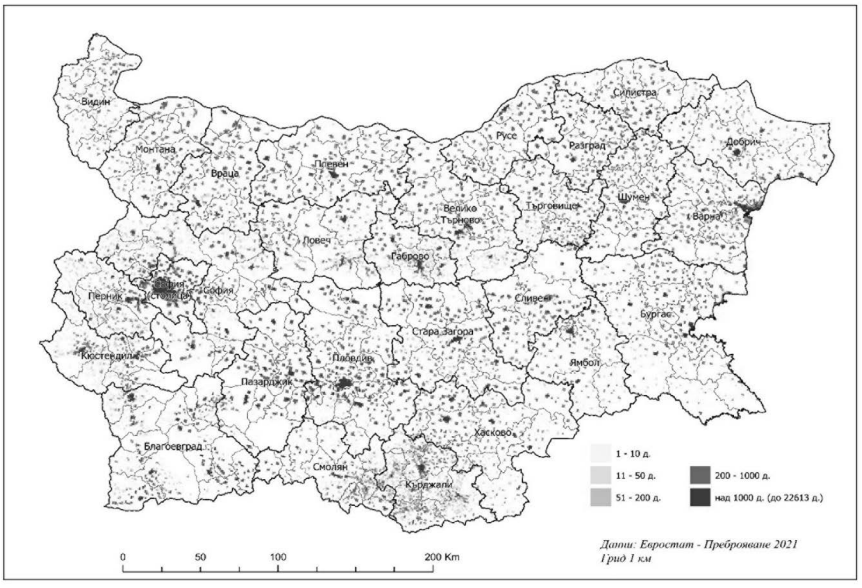
Table 4. Population Density by Elevation Zones (inhabitants/km²)

Височинен пояс	1934 г.	1946 г.	1985 г.	2021 г.
0-200 м	75	82	110	77
200-500 м	58	62	69	45
500-700 (без гр. София)	52	57	62	44
700-1000 м	36	38	38	27
1000-1600 м	10	12	9	6

Източник: Собствени изчисления на авторите.

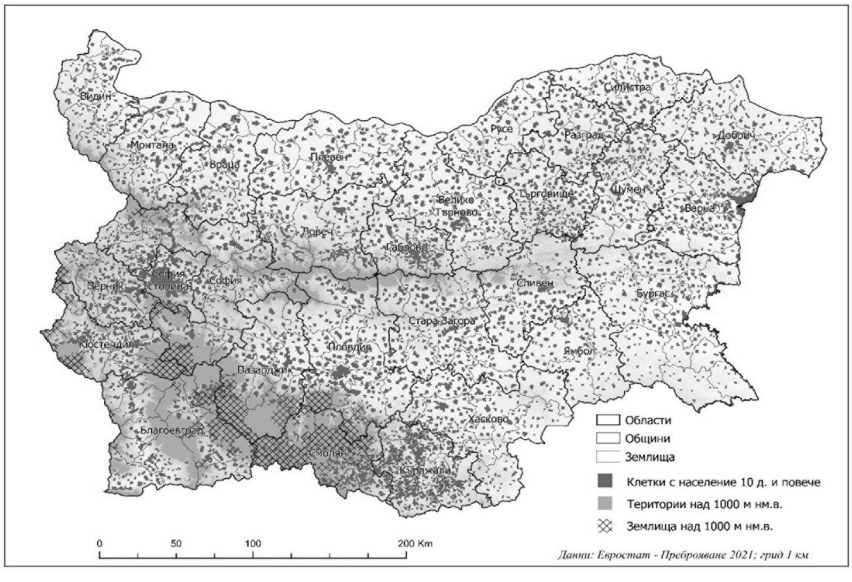
Очертаващите се дългосрочни тенденции налагат преосмисляне на вижданията за демографското опустиняване и особено, на шаблонното им прилагане в българската геодемографска действителност. При последните две преброявания, в рамките на Европейската статистическа система, НСИ използва за представяне на резултатите грид на населението - мрежа с клетки от 1 км2. Клетките с обитавани жилищни единици през 2021 г. са 20912. Гридът представя интензивността на обитаването в своеобразна детайлна карта на гъстотата на населението.

Селищната, главно урбанизирана, среда със силно сгъстено население от 1000 и повече души/км2 включва 1115 клетки или 1% от територията на страната. В нея живеят 4,331 млн. д. или 67% от разпределеното в координатната мрежа население през 2021 г. (около 1% преброеното население не е обхванато в нея по различни причини). Най-слабо населените клетки с 1 до 9 д. са 5754 през 2021 г. с 22,8 хил. д. Макар и без пълна съпоставимост на данните, сравнението с 2011 г. показва, че „населените“ клетки са намалели с 3 хил. Тези със сгъстено население запазват почти същия брой, като в тях живеят 4,449 млн. д. или 65% от обхванатото от мрежата население през 2011 г. (7,1 млн. д.). Клетките с 1 до 9 д., които условно можем да прибавим към територията на демографските пустини са нараснали с 300 за десетгодишния период. Забележимо разширяване на населеността спрямо 2011 г. има само в предградията на някои от големите градове – вероятно запълване с постоянно живеещо население на вилни зони и нови жилищни квартали. Териториалните разминавания между двата слоя дават косвени потвърждения на хипотезата за продължаваща концентрация на населението при ускорена депопулация на обширни части от страната, съпътствани от наченки на локално преразпределение в полза на градските периферии.

Фигура 7. Грид на населението – 2021. Гъстота по клетки на обитаване (обичайно местоживеене)

Figure 7. Population Grid – 2021. Population Density by Grid Cells (Usual Place of Residence)

Фигура 8. Грид на населението – 2021. Населеност над 10 д./км2 спрямо планинските територии

Figure 8. Population Grid – 2021. Areas with Population Density Above 10 Inhabitants/km² in Relation to Mountain Territories

Динамиката в селищната мрежа в оценките на депопулацията

Демографските, политическите и социално-икономическите промени в България през последните няколко десетилетия оказаха силно и неоднозначно въздействие върху преразпределението на населението на ниво населени места. Една от най-съществените характеристики на процеса са засилените контрасти в развитието на селищната мрежа. Темповете на промяна на броя на населените места, от друга страна дават различен поглед към проблемите на намаляващата населеност. Както беше посочено, тенденциите в разгръщането на депопулацията в регионален аспект могат съществено да се различават от измененията на броя на населението и условията за възпроизводството му на национално равнище. Това дава практически смисъл на анализа чрез сравнения на скоростта на депопулацията на административно-териториални единици и териториалните единици.[20] Най-общото заключение е, че динамиката на броя на населението, както общо за страната, така и на различни териториални нива е предопределена от заложените през втората половина на миналия век предпоставки за ускорено свиване на естествения и механичния прираст, които почти повсеместно преминават към отрицателни стойности. Параметрите на динамиката на броя на населението, вкл., в периодите между последните няколко преброявания, характеризират интензитета на регионалната и селищната депопулация като резултативна величина от променената демографска ситуация. Данните показват препокриване на териториите с особено негативна динамика с най-слабо населените в страната, което още веднъж потвърждава, че намаляващата населеност в селските райони е резултат най-вече на исторически скоро възникнали социално-икономически причини (фиг. 9).

Показателите за динамиката на броя на населението в населените места хвърлят допълнителна светлина върху особеностите на регионалната депопулация, съчетавайки хорологичните с хронологичните аспекти на явлението. Този подход обвързва разрастващата се депопулация, особено на селските територии, не само с абсолютното намаляване на населението, но и с контрастната динамика на населените места и произтичащото от нея преразпределение на населението в хода на урбанизацията, в т.ч. съвременните субурбанизационни прояви.

Въпросите на динамичните аспекти в развитието на селищната мрежа във връзка с депопулацията са обект на внимание само в отделни географски разработки.[21] Други публикациите по тях обхващат предимно периода до началото на 90-те години.[22] Актуалността и значимостта на тази насока се определят

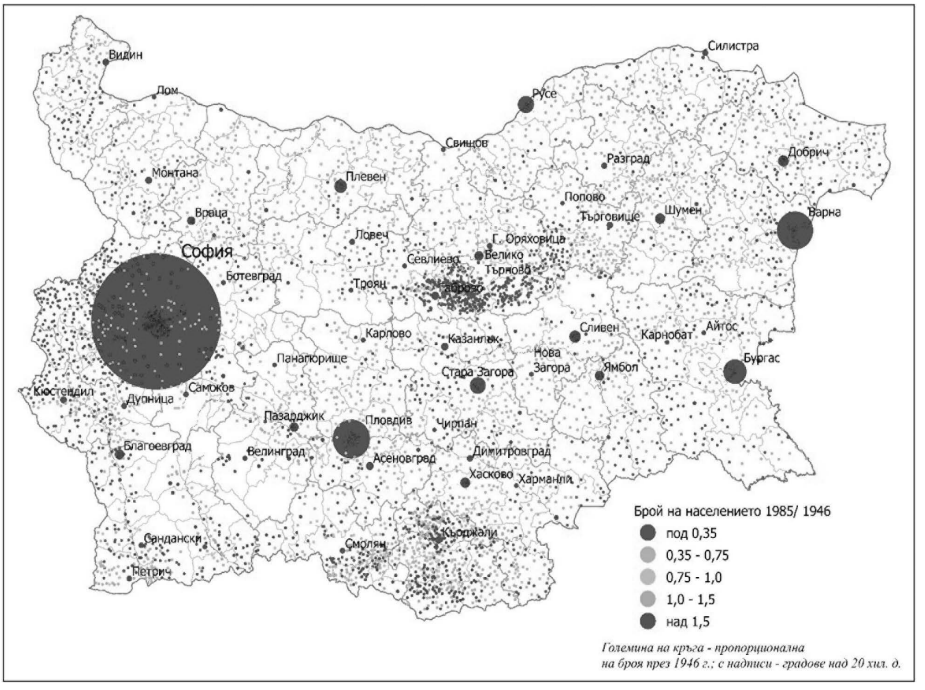
---

[20] Янков, Р. (2014) Съвременната динамика на населените места – от локални към регионални проблеми.

[21] Напр, обстойната работа на Илиева, Н. (2018). Типологизация на селските селища в България за периода 1992-2011 г. в контекста на процесите на депопулация.

[22] Янков, Р. (2001). Концентрация и депопулацията. Зониране на България по прираст на селищата.

от задълбочаването на демографските и селищно-устройствените проблеми, и регионалните диспропорции в страната. Проследяването на административните промени в списъка на населените места не е в състояние да разкрие цялата сложност на селищната мрежа от гледна точка на мястото и относителната тежест на нейните елементи.

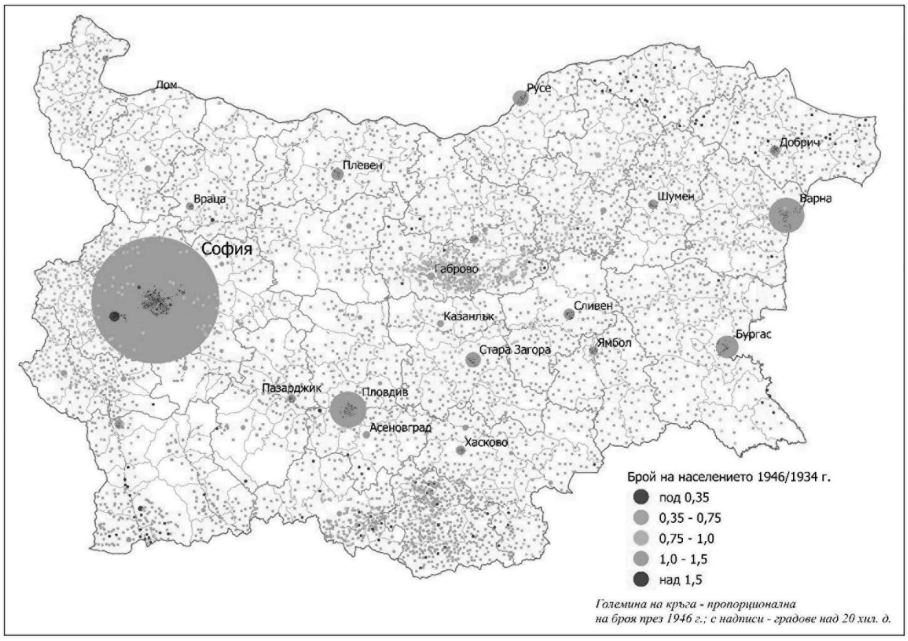

Фигура 9. Промяна на броя на населението по населени места (1946-1985 г.)

Figure 9. Population Change by Settlements (1946–1985)

Тук е представена динамиката на населените места за три периода (фиг. 9, 10 и 11). Различията по продължителност не позволяват пряко сравнение, но по-важно в случая е обстоятелството, че избраните периоди между преброяванията са достатъчно представителни за етапите на социално-икономическото и политическото развитие на страната. Изводът е за рязко засилване на контрастите в развитието на селищната мрежа през втората половина на XX в. От почти хомогенен растеж на населението на населените места за 1934-1946 г., обусловен главно от режима на естественото възпроизводство се преминава към резки дисбаланси в динамиката и междуселищното разпределението на населението за периода 1946-1985 г. Проблемните зони на ускорена депопулация се очертават като дългосрочно явление в националната територия.

Периодът между преброяванията през 1934 г. и 1946 г. отразява моментна картина, характеризираща устойчив растеж на селските селища при доминира-

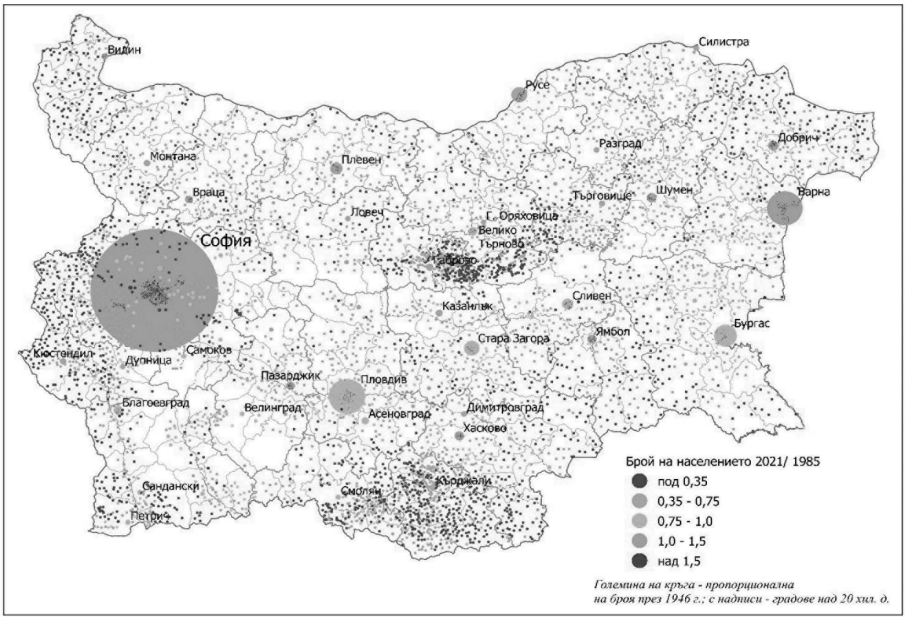

Фигура 10. Промяна на броя на населението по населени места (1934-1946 г.)
Figure 10. Population Change by Settlements (1934–1946)

що аграрно стопанство и дял на селското население 20-25%. През него почти напълно отсъстват селища с много голям спад на населението. Все пак, дори и в този ранен период, вече се очертават зони в територията на страната със зараждаща се депопулация. Такава е дългата редица от населени места в западните крайгранични райони и пръснати махали и колиби в Средния Предбалкан. Известно влияние върху картата на селищната депопулация оказва и емиграцията на български турци през 30-те години. В обратна посока въздействат заселванията и оземляванията на българи-бежанци.

Ускореното нарастване, макар и в малко на брой населени места през периода 1934-1946 г. е свързано с ранното индустриално развитие (Перник и др.) или с приток на българи от Македония, Тракия и Северна Добруджа - Свети Врач (Сандански), Кюприя (Приморско), някои села в Добруджа и др.

Последният период 1985-2021 г. (Фиг. 11) подсказва продължаваща концентрация на населението в малко на брой центрове. Забелязват се значителни различия между самите големи градове. Налице е значителния спад на населението на водещи в близкото минало ядра на урбанизацията, особено в Северна България – Русе, Добрич, Шумен, Плевен и др. Най-многочислените малки населени места най-бързо намаляват населението си. Процеса на селищна депопулация разширява своя териториален обхват при което границите и се размиват в поле сред което абсолютен растеж отбелязват само отделни населени места.

Фигура 11. Промяна на броя на населението по населени места (1985-2021 г.)

Figure 11. Population Change by Settlements (1985–2021)

Заключение

Гореизложените и други подобни пресмятания касаят количествени страни в регионалната („териториална“ в други изследвания) депопулация. Качествените изменения в географията на обитаването засега са много слабо проучени. Вече е очевидно, че повишената транспортна и трудова мобилност, наличният фонд от втори и трети жилища, новите икономически отношения, позволяващи оползотворяване на поземлените ресурси без тясна връзка с местоживеенето на собствениците, а дори и с това на стопаните на земята, допринасят за развитието на динамични във времето и гъвкави в пространството форми на местоживеене. Като качествени фактори могат да се оценят и редица други социални и икономически процеси - автомобилизацията, поделеното местообитаване, промените в структурата на заетостта към почти повсеместен превес на третичния сектор, разширяването на практиката на дистанционна работа и др., които внасят не непременно песимистичен нюанс към въпроса за спадащата населеност на националната територия и ефектите на регионалната депопулация.

Различията в скоростта на депопулацията отразява преди всичко неравенствата в качествата на средата за обитаване град-село, притока на инвестиции и предлагането на работни места. Въпреки трайния характер на неблагоприятната демографска и икономическа ситуация в много от селските райони на страната, съществува сбор от предпоставки за относителна стабилизация на селищната

мрежа в тях. Индикатор за такава би било задържането и дори привличането на младо население като резултат от оползотворяване на потенциала – атрактивна природна среда, почвени, горски, водни и минерални ресурси, местен производствен опит и традиции. В перспектива, селските райони на България могат да се превърнат в противовес на градската концентрация, ако по-благоприятните екологични условия, които предлагат, се допълнят от стопански растеж, възможности пред местното предприемачество, благоустройство и развитие на жилищната, социална и транспортна инфраструктура. Наред с общия демографски спад, тези фактори засега задържат по-мащабен отток на градско население и евентуалното частично запълване на доскоро обезлюдяващи се територии, наблюдавано в някои западноевропейски страни.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Bărdarov, G., & Ilieva, N. (2018). *Horizon 2030. Demographic Trends in Bulgaria*. F. Ebert Foundation – Bulgaria Office. [Бърдаров, Г., Н. Илиева (2018). Хоризонт 2030. Демографски тенденции в България. *Изд. Фонд. Ф. Еберт-Бюро България*] (in Bulgarian)

Collantes, F., & Pinilla, R. (2011). *Peaceful Surrender: The Depopulation of Rural Spain in the Twentieth Century*. Cambridge Scholars Publishing.

Geshev, G. (1990). *The Depopulation of Rural Areas in Bulgaria*. Problems of Geography, no. 4, pp. 25–38. [Гешев, Г. (1990). Депопулацията на селските райони в България. *Проблеми на географията*, кн. 4, 25-38] (in Bulgarian)

Ilieva, N. (2018). *Typologization of Rural Settlements in Bulgaria for the Period 1992–2011 in the Context of Depopulation Processes*. Problems of Geography, pp. 15–39. [Илиева, Н. (2018). Типологизация на селските селища в България за периода 1992-2011 г. в контекста на процесите на депопулация. *Проблеми на географията*, 15-39] (in Bulgarian)

McDonald, P. (2012). Demographic Change: How, why and consequences: https://www.researchgate.net/publication/321495583_Demographic_Change_How_why_and_consequences - посетена на 08.07.2025 г.

Matanle, P., Sáez-Pérez, L. A., Li, Y., & Buehler, E. (2022). *Localising and Globalising the Depopulation Dividend: Theory and Evidence from Three Countries in Three World Regions*. *Journal of Area Studies*, 1(1), 1–28.

Mikova, R. (2024). *Classification of Rural Areas According to the Demographic Situation*. *Population*, Vol. 42, No. 2, pp. 137–148. [Микова, Р. (2024). Класификация на селските райони според демографската ситуация. *Население,* Том 42, кн. 2, 137-148] (in Bulgarian)

Mladenov, Ch. (2006). *Demographic Problems of Rural Areas in Bulgaria*. *Problems of Geography*, Nos. 1–2, pp. 61–66. [Младенов, Ч. (2006). Демографски проблеми на селските територии в България. *Проблеми на географията*, кн. 1-2, 61-66] (in Bulgarian)

Mladenov, Ch. (2014). *Depopulation – the "Plague" in the Settlement Network*. In: *Demographic Situation and the Development of Bulgaria*, pp. 461–476. [Младенов, Ч. (2014). Обезлюдяването – „чумата" в селищната мрежа, *Демографската ситуация и развитието на България*, 461–476] (in Bulgarian)

Papadopoulos, A. G., & Baltas, P. (2024). *Depopulation in Rural Areas in Greece: Trends, Processes and Interpretations*. *Geographies*, 4(1), 1–16. https://doi.org/10.3390/geographies4010001

Ravnachka, A. (2016). *Territorial Characteristics of Natural Population Movement in the Mountain Areas of Bulgaria (2001–2013)*. In: *Geographical Aspects of Planning and Use of Territory in the Context of Global Changes* (e-edition), pp. 491–496. [Равначка, А. (2016). Териториални особености в естественото движение на населението в планинските територии на България през периода 2001-2013 г. *Географски аспекти на планирането и използването на територията в условията на глобални промени* (електронно издание), 491-496] (in Bulgarian)

Sáez, L., Ayuda, M., & Pinilla, V. (2011). *Public Intervention Against Depopulation as a Local Policy: Justifications from Spain*. Working Papers 2011-6, Universidad de Zaragoza.

Tzekov, N. (2014). *Rural Depopulation in Bulgaria in the Period 1946–2011*. In: *Demographic Situation and the Development of Bulgaria*, pp. 477–483. [Цеков, Н. (2014). Селската депопулация в България за периода 1946-2011 г. *Демографската ситуация и развитието на България*“, 477-483] (in Bulgarian)

Tzekov, N. (2015). *The Rural-Urban Migration Flow as a Factor for the Depopulation of Bulgarian Villages*. *Population*, Vol. 34, No. 2, pp. 139–152. [Цеков, Н. (2015). Миграционният поток село-град като фактор за депопулацията на българското село. *Население*, Том 34, кн. 2, 139-152] (in Bulgarian)

Tzekov, N. (2018). *Rural Depopulation in Bulgaria and Europe after 1945*. Veles Consult Publishing. [Цеков, Н. (2018). Селската депопулация в България и Европа след 1945 г. *Изд. „Велес Консулт“*] (in Bulgarian)

Tzekov, N. (2022). *Regional Profiles of Demographic Change in Bulgaria at the Beginning of the 21st Century*. Veles Consult Publishing. [Цеков, Н. (2022). Регионални профили на демографската промяна в България в началото на XXI век. *Изд. Велес Консулт*] (in Bulgarian)

Tzekov, N. (2024). *Demographic Viability of the Municipalities in Bulgaria*. *Population*, Vol. 42, No. 2, pp. 119–136. [Цеков, Н. (2024). Демографска жизнеспособност на общините в България. *Население*, Том 42, кн. 2, 119-136] (in Bulgarian)

Wojewódzka-Wiewiórska, A. (2019). *Depopulation in Rural Areas in Poland – Socio-Economic Local Perspective*. *Research for Rural Development*, Vol. 2, pp. 126–132.

Yankov, R. (2001). *Concentration and Depopulation. Zoning of Bulgaria According to Settlement Growth*. Faber Publishing. [Янков, Р. (2001). Концентрация и депопулацията. Зониране на България по прираст на селищата. *Изд. Фабер*] (in Bulgarian)

Yankov, R. (2014). *Contemporary Dynamics of Settlements – From Local to Regional Problems*. In: *Demographic Situation and the Development of Bulgaria*, pp. 477–483. [Янков, Р. (2014) Съвременната динамика на населените места – от локални към регионални проблеми. *Демографската ситуация и развитието на България*, 477-483] (in Bulgarian)

Yankov, R. (2014). *Population Dynamics and Development Problems in Northern Bulgaria*. St. Cyril and St. Methodius University Press. [Янков, Р. (2014) Популационна динамика и проблеми в развитието на Северна България. *Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“*] (in Bulgarian)

Yankov, R. (2016). *Main Features of the Redistribution of Population in Bulgaria in the Context of Center-Periphery Relations*. In: *The Balkans – Language, History, Culture*, Vol. IV, pp. 360–369. [Янков, Р. (2016). Главни черти на преразпределението на населението на България в контекста на отношенията център-периферия. *Балканите – език, история, култура,* т. IV, 360 – 369] (in Bulgarian)

Yankov, R. (2022). *Settlement Network and Population Number in the High-Inhabited Zone of Bulgaria*. *Space, Society, Economy*, Vol. 4, Atlases, Sofia, 2022, (www.soccultgeo.eu), pp. 235–254. [Янков, Р. (2022). Селищна мрежа и брой на населението във високия обитаван пояс на България. *Пространство, общество, икономика*, Том 4, Атласи, София, 2022, (www.soccultgeo.eu), 235-254] (in Bulgarian)

Проф. д-р Румен Янков
Институт за изследване на населението и човека-БАН
България, София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6
rumen.yankov@iphs.bas.bg

Доц. д-р Николай Цеков
Институт за изследване на населението и човека-БАН
България, София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6
nicktsekov@iphs.bas.bg